

2. ՄՐԱՎԱՅՐԵՐ. Տեղագրութիւն Վասպուրականի
— Վանայ նահանգի գլխաւոր եկեղեցեաց, վանօրէից եւ
ուսումնարանաց. աշխատասիրեց Գէորգ Շէրենց
Թիֆլիս 1902 զ. 40 կ.

Պ. Շէրենցի աշխատութիւնը կարգաւոր՝ մարդ կարծում
է թէ միջնադարեան մի որեւէ հայ ձեռագրի չի շատ կա-
րանն է կարգում. վանք և գիւղ, աւերակ ու կոտորած, բնու-
թիւն և կեանք նկարագրուած խառն բարբառով՝ մի րոպէ
կարծել են տալիս ընթերցողին թէ փոշիների միջից հանած
հին մագաղաթի դեղնած ու ցեցակեր, աղաւաղուած էջերի
վրայ են դրուած դրանք, իսկ զրոգն է «անարժան տրուար»
«մեղաւոր ծառար» և այլ տիտղոսներ գործածող մի արեղալ:

Սակայն դառն իրականութիւնն է, որ անհաւատալի է
թւում մեր դարում ապրող մարդու համար. այն, ինչ որ տե-
ղի ունեցաւ իննսնական թուականներին ճաճկահալաստանում,
գերազանցեց զանազան «տրուպներին», «մեղաւորներին»՝ ձեռա-
գրերի լիշատակարաններում արձանագրած ողբերգութիւննե-
րին: «Սրբավարերը» հեղինակն ալդ սարսափների միջո-
ցին դառնուելով գործողութեանց կենդրոնում՝ հարկաւ չէ
կարող սառնասիրտ կերպով նուիրուել միմիայն տեղագրու-
թեան. ամեն մի նկարագրուած սրբավար երկու պատկեր ու-
նի՝ մէկը մինչև 1896 թ. և միւսն ալդ թուից լատու: Նրա հե-
ղինակը ստիպուած է շարունակ հոլակալ շէնքի նկարագրու-
թեանն անմիջապէս կցել և նրա աւերուելը՝ հարկաւ անպիսի
զգացմանց պէտք է ենթակալ լինի, որոնք կաշկանդում են
զրչի սահունութիւնը...

«Սրբավարերը» մի անսխտեմ աշխատութիւն է.
գիտական ոչ մի արժէք չի կարող ունենալ, որովհետեւ նկա-
րագրուած պատմական վանքերն ու եկեղեցիները ոչ թուա-
կան ունին, ոչ արձանագրութիւն, ոչ մեծութեան չափ ունին
և ոչ մասեր. ոչ աշխարհագրական որոշ դիրք և ոչ պատմա-
կան անցեալ: Հեղինակն ընթերցողին մխիթարելու համար
ասում է. «Սո տեղագրել էի ոչ միայն ալդ սրբատեղեաց տե-
ղագրութիւնն, այլ և իւրաքանչիւր վանքի դրութեան—հիմ-
նարկութեանց թուականները իրանց լիշատակագրելովն, ար-
ձանագրութիւններով, բալց աւանդ, վերջի տխուր անցքերն
ինչպէս ջարդ ու փշուր արին մեր բնավարի ամեն ինչ, նոյն-

պէս և իմ ալդ թղթի կտորները—սեպարութիւնն—կուլ դնացին վերահաս հրծիղութեանց և ինձանում մնացին լոկ լիշողութիւններ և տպաւորութիւնք»...:

Վերոյիշեալ ձևով նկարագրուած են 76 վանք ու եկեղեցի. ալդ նկարագրութիւնների մեծամասնութեան վերջաբանն է. «...բայց ալդ բոլորը մի քանի օրում ոչնչացաւ 96-ի անցքերին»): Կամ «վանքը 1896-ի կոտորածի օրերում թէև շատ կեանք փրկեց, բայց շատերին էլ գերեզման դարձաւ: Այդ տխուր և արիւնոտ ժամանակից գրեթէ մինչ ցնեղակալս թէ վանք և թէ նրա շրջակայքի հալաբնակ լալտնի գիւղերը ամալացել են իրանց բնիկներից և փոխարինել են նոցա տեղ լեռնալին քրդերը»):

Սրտամորմոք և տարագրուած հեղինակը բացառանշուժ է մաղաղաթալին ոճով. «\կալ են երկինք ու երկիր. Աստուած, հրեշտակ և համայն մարդիկ որ՝ ալդ սրբավայրերը հաղար ու բիւր մարդոց, լինէին դոքա հալ, թուրք, քուրդ, ասորի, Նւրուպացի, հանապազօրեալ մշտաւատ հայ ու ջուր սերով ու կարագովն մէկ տեղանխորաբար տուել ու հիւրասիրել էին օրերով ու շաբաթներով: Իսկ ալժմ, նոյնպէս վկայ են՝ որ շատերն ալդ սրբավայրերից զրկուած ու կողոպտուած ամեն կալք ու կեանքից և շատերն խորտակուած իրանց հաստատահիմն շէնքերից աւերակաց կարգն են դասուել...»:

Գիրքը, ինչպէս ասացինք արդէն, թէև գիտական արժէք չի կարող ունենալ, սակայն արժէ կարդալ՝ իբրև մի պարզ և անպաճոճ պատկեր ալն դառն. ու ողբերգական իրականութեան մի մասի, որով շրջապատուած են այսօր մեր արիւնհակիցները...:

Գիրքը լաղկացած է 161 էջից և լի է անթիւ տպագրական սխալներով:

3. ԷՄՄԱՆՇՈՒԷԼ ԶԱՀ. ՆԱԶԱՐԵՆԱՅ. Ոտանաւորներ. (երեխանների համար) 15 պատկերով. Մոսկուա 1903
գ. 50 կոպ.

Մեր նորագուն գրականութեան ամենաանհրաժեշտ մասերից մէկը, մա՛ն կա՛կան գրականութիւնը, շատ ողորմելի դրութեան մէջ է գտնուում թէ ըստ ծաւալի և թէ